

Гуманістичні погляди Івана Огієнка щодо виховання особистості дитини / Н.М. Мирончук // Іван Огієнко у діалозі культур і духовності (Огієнківські читання у Чудодієво): зб. наук. праць / за ред. проф. П.Ю. Сауха. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 274-280 (наукова стаття; 3 с., 0,3 д.а.).

Гуманістичні погляди Івана Огієнка щодо виховання особистості дитини

На основі наукового доробку Івана Огієнка відтворено його погляди щодо виховання особистості дитини. Зокрема, виділено низку його рекомендацій, порад, положень щодо змісту, форм, методів і засобів виховання, застосування яких сприятиме удосконаленню системи виховання шкільної молоді.

Науковий доробок Івана Огієнка, обсяг якого, за визначенням М. Тимошика, по праву може скласти окремий предмет студій – огієнкіану, – становить сьогодні понад півтори тисячі завершених праць із гуманітарних дисциплін та теології. Його діяльність для нинішніх поколінь є взірцем добросовісного, наполегливого, самовідданого служіння народові, рідному краю, науці. Підтвердженням тому є слова очевидця, людини, яка особисто була знайома з невтомним діячем, Степана Ярмуся: „Тепер ми довідуємося про митрополита Іларіона, в мирі професора Івана Огієнка, більше і бачимо його як людину непорочної віри, чоловіколюбця, людину великої праці, а понад усе – науковця неозначених масштабів” [1: 461].

Глибинний за змістом, пізнавальний та виховний за характером науковий доробок Івана Огієнка на сьогодні ще недостатньо повно досліджений, оскільки залишаються недоторканими великі пласти його наукової діяльності. Попри те, вагомі кроки у відтворенні цілісної картини наукової спадщини вченого зроблено українськими дослідниками: А. Колодним, А. Марушкевич, В. Ляхоцьким, Г. Опанасюк, Є. Сохацькою, М. Тимошиком, З. Тімеником та іншими.

Зокрема М. Тимошик у своїй книзі „Лишусь навіки з чужиною” визначає низку уроків, які лишив по собі митрополит Іларіон і які й справді мають слугувати взірцем для нинішнього покоління науковців: урок неймовірної працьовитості й працелюбності; урок істинного, а не кон’юнктурного служіння науці; урок синівського вболівання за долю української мови, самовідданих зусиль задля її утвердження в усіх сферах державного, суспільного життя; урок глибокої порядності й людяності; урок політичної мудрості; урок безмежної любові й вірності Україні [1: 489-498].

Успіх справи виховання визначається тим, наскільки батьки, вчителі, вихователі усвідомили свою національну сутність, прониклися ідеєю гармонійного виховання особистості, осягли творчий набуток народних методів і засобів виховання та співвіднесли його з досягненнями сучасної педагогічної науки. Науковий спадок І. Огієнка містить низку рекомендацій, порад, положень щодо змісту, форм, методів і засобів виховання, застосування яких сприятиме удосконаленню системи виховання шкільної молоді. Тому метою статті є виокремлення педагогічних поглядів І. Огієнка щодо гуманістичного виховання дитини, формування її як цілісної гармонійної особистості.

Варто підкреслити багатогранність пошуку видатного діяча, чиї зусилля спрямовувалися на вирішення завдань освіти і виховання всієї української молоді. Педагогіка вченого ґрунтується, насамперед, на глибокому розумінні дитини, сутності пізнавальних процесів, виявляється в особистій зацікавленості щодо духовного розвитку людини, національного самозбереження українського народу.

Надзвичайно цінними у пізнавальному та виховному аспекті є практичні поради І. Огієнка: „Як поводитися в Божому храмі” (1955), „Навчаймо дітей своїх української мови” (1961), „Християнство і поганство” (1961), „Хвалімо Бога українською мовою!” (1962), а також праці „Обожнення людини” (1954), „Служити народові – то служити Богові” (1965).

Духовний спадок великого митрополита містить багато виховних положень, передусім щодо вияву людиною християнських чеснот у своїй життєдіяльності: любити людей, свій народ, берегти свою мову, віру, рідні звичаї. Людина, яка переходить на чужинські звичаї, віру, набуває почуття меншовартості, а це призводить до втрати, передусім, пошани до себе, виродження, появи бездушності. Взірцем правильного існування І. Огієнко обирає Ісуса Христа, який своїм життям „подав і нашим сучасним родинам великого й глибокого прикладу, бо він показав, як ми всі маємо виховувати дітей, щоб вони стали правдивими синами свого українського народу” [2: 434].

На переконання І. Огієнка, „людина кожна – то перлина” [3: 40], морально-етичний світ якої складають такі опредмечені поняття, як совість, правда, милосердя, чесність, добропорядні вчинки, любов, добро, повага до іншої людини. Опанування школярами змістом цих та протилежних моральній спрямованості понять у процесі спеціального навчання і виховання сприяє формуванню у них моральних чеснот і виробленню відповідних норм поведінки, які виявляються у спілкуванні з іншими людьми, у власній моральній діяльності, у різних видах діяльності загалом. Свідомий та вмотивований вибір дій, учинків, які відповідають або ж суперечать існуючим у суспільстві нормам моралі, на думку І. Огієнка, визначається рівнем розвитку когнітивної сфери школяра, ступенем усвідомлення ним таких понять, як добро і зло: “Розуміння добра і зла – найбільший розум” [3: 28].

І. Огієнко подає цілу низку морально-етичних сентенцій, які слід осмислити вихованцям і застосовувати їх у власній поведінці: „Виконати обіцянку – це честь твоя”. „Умій прощати – в цьому висота служби ближньому”. „Оглянімось навкруги, скрізь повно людей, ще нещасливіших від нас... Допомагаймо їм”. „Переконайте добром тих, хто думає або робить зле!” „З веселим обличчям дивімось у очі терпінням, але обмірковуймо вихід із них спокійно, розважно й розумно”. „Правда виховує повновартісних людей”. „Нехай воскресне поміж нас пошана до людини” [3: 25].

Завдання виховання, на думку І. Огієнка, реалізуються насамперед через глибоке вивчення і розуміння рідної мови, історії, збереження традицій народу, повсякденне використання його багатющої скарбниці виховних настанов, методів і засобів. І. Огієнко дає настанови, як треба виховувати дітей, які гуманістичні цінності варто формувати, подає правила, якими повинна керуватися молодь, щоб досягти висот моралі, добропорядності, християнського благочестя:

1. Берегти звичаї: „Наші рідні звичаї, в яких ми виростили й виховувалися довгими віками, мають велике значення – бо це ж вони основа нашої культури, це та підвалина, на якій стоїть наш народ, як окрема нація” [2: 361].

2. Не змінювати своє ім'я на чуже: „Бо то вже початок винародовлення, коли ти міняєш своє ім'я й прізвище на чужий лад” [2: 362].

3. Берегти свою православну віру й церкву: „Як сонце стоїть у центрі (осередку) всього нашого природного життя, воно освічує й гріє нас, так само й рідна віковічна православна віра з церквою стоїть у центрі нашого духового життя і теж гріє й освічує нашу душу. ... Хто уникає сонця, той фізично хиріє й обезсилюється. Так само хто уникає своєї віри й церкви, той хиріє духово, вироджується й стає

бездушним” [2: 367]. Окрім того, тільки віра й церква, на переконання І. Огієнка, „роблять людину людяною, людиною любовною та повновартісною” [2: 368].

4. Шанувати й не обезцінювати українську історію: „... хто зневажає свою рідну історію, той своїх рідних батька-матір не шанує. І зневажаючи свою історію, яку тоді підставу маємо ми звати себе окремою нацією?”[2: 420].

Огієнко застерігає українців, які перебувають далеко за межами батьківщини, остерігатися почуття меншовартості, бо згодом це призведе до винародовлення, й подає перелік положень, які дають підстави для вияву почуття гордості через належність до українського народу: 1) православна віра з апостольських часів; 2) українська історія, яка має приклади незалежності українців (довга княжа доба, доба славних гетьманів, боротьба за незалежність в усі часи); 3) українська мова, яка має глибинну історію; 4) рідна батьківщина Україна, яка „має надзвичайно родючу землю і народ плодючий”; 5) чисельність народу (понад 40 мільйонів), що свідчить про його перевагу і силу порівняно з іншими народами [2: 357-358].

5. Берегти свої українські пісні: українська пісня, за переконанням І. Огієнка, „глибокозмістовна, пристойна, навчальна”, „вона завжди веселить людське серце й потішає душу”, „очищує й гартує нам духа” [2: 427].

6. Шанувати свій національний одяг: „Кожна людина найкраще виглядає тільки в своїй рідній одязі” [2: 430].

7. Оздоблювати свої помешкання в українському стилі: „Національна краса свого дому має велике й основне значення у вихованні всієї родини, а особливо дітей, молоді взагалі” [2: 430]. Українські вишивки мають прикрашати одяг, постіль, подушки, скатерті. І. Огієнко нагадує Господній наказ „Покараю Я всіх, хто зодягає одягу чужинну” й радить матерям написати його не лише у своїй душі, але й на картці, належно оздобити її й повісити на видному місці, щоб діти бачили його постійно й розуміли глибинне значення цього наказу.

Попри те він закликає батьків навчати дитину належно молитися, привчати її до церкви Божої, завжди водити дитину на Богослужіння; родині дотримуватися своїх рідних, українських звичаїв у святах, „у календарі, у житті, в убранні мешкання, в одязі й т. ін.”; розмовляти з дитиною лише українською мовою, співати лише українські пісні [2: 435-436].

8. Оберігати свою рідну українську мову: „... це та мова, якою рідна мати співала над нашою колискою наші найперші пісні, що бринять нам янгольськими звуками, яких ми ніколи в житті не забуваємо й не забудемо. ... І як ми любимо свою рідну матір, так само ми повинні любити й свою українську мову. І не тільки любити, а й шанувати та берегти її” [2: 424].

Уболівання за долю рідної мови спонукало професора І. Огієнка спрямувати свої зусилля як вченого на обґрунтування самобутності, повноправності, окремішності української мови, на забезпечення належних умов для її вивчення усіма категоріями населення шляхом створення й видання десятків підручників, посібників, словників, різноманітного довідкового матеріалу. Його глибоко переконлива й емоційна „Наука про рідномовні обов’язки” на багато років стала своєрідним катехізисом передусім для вчителів, працівників пера, духовенства, учнівства і широкого громадянства [1: 493].

Вагоме значення для науки виховання має неповторний декалог визначного педагога, побудований за десятьма заповідями Божими, де звучать заклики щодо збереження висоти культури та чистоти

літературної мови, що є обов'язком кожного свідомого громадянина: „Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови” [1: 379].

Саме досконале знання рідної мови І. Огієнко вважав високою ознакою культурності людини. Та ж людина, яка не вивчила “своєї соборної літературної мови, не може зватися вповні інтелігентною, бо бракує їй найважливішої й найбільшої частини духової культури” [4: 17]. Культури мовлення ж слід дотримуватися школярам навіть у повсякденному міжособистісному спілкуванні: спілкуючись між собою, „середньошкільна молодь” мусить конче виправляти „один одному помилки супроти літературної мови” [4: 46].

І. Огієнко розглядав виховання молоді як інтеграцію виховних зусиль родини, школи, позашкільних установ, зокрема і церкви. У своїх працях він неодноразово наголошує, що на церкву покладається завдання виховання повновартісної людини із сформованими загальнолюдськими рисами: „повновартісна людина – це не тільки людина церковна, людина, вся перейнята Христовою наукою. У церкві, і тільки в ній, людина знаходить собі найвищу школу, яка робить її повновартісним членом своєї нації” [2: 356].

У тріаді сім'я – школа – церква І. Огієнко пріоритетним вважав родинне виховання, оскільки дитина „що одержить удома, те й понесе з собою на все життя” [2: 440]. Зважаючи на складність взаємин дітей і батьків, мудрий педагог звертається насамперед до батьків, закликаючи проявляти у ставленні до дитини батьківську любов, терпіння й поступливість. І. Огієнко наводить слова Апостола: „Батьки, не дратуйте дітей своїх!” (Єфес. 6.4) і підкреслює, що дати належне виховання дітям батьки зможуть лише тоді, коли віддаватимуть їм усю повноту батьківської любові [2: 435].

Одним із головних виховних чинників педагог вважав виховання дітей рідною мовою. Спілкування батька й матері з дитиною своєю мовою підвищує рівень її свідомості, формує гідність, моральні якості.

Отже, основний зміст виховного процесу І. Огієнко вбачав у прищепленні дітям любові до свого народу, рідної мови, історії, звичаїв, традицій, формуванні гуманних якостей. Його настанови, рекомендації орієнтують на виховання молоді у дусі високої культури, формування якої відбувається завдяки поєднанню впливу таких провідних інститутів виховання, як родина, школа, церква.

Таким чином, використання у сучасній педагогічній практиці виховних положень, які містить літературний та богословський спадок І. Огієнка, сприятиме формуванню у молоді національної свідомості, розвитку в них загальнолюдських якостей, утверджуватиме у повсякденних взаєминах любов і добро.

Список використаних джерел та літератури

1. Тимошик М.С. „Лишусь навіки з чужиною...” Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження: [наукове видання] / Тимошик М.С.; передмови О. Кравченка та В. Скопенка. – К. : Наша культура і наука ; Вінніпег : Український православний Собор Св. Покрови, 2000. – 548 с.

2. Огієнко І. Рятуння України / Огієнко І.; упоряд., авт. передм. та комент. М.С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2005. – 464 с.

3. Огієнкові афоризми і сентенції / Зібрав і впорядк. З. Тіменик. – Л. : Ін-т народозн. НАН України, 1996. – 96 с.

4. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки : рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, учнів і широкого громадянства / Огієнко І. – К. : АТ “Обереги”, 1994. – 72 с.